

ФАРМІРАВАННЕ СІСТЭМЫ ФАРМАЛЬНЫХ СРОДКАЎ ЗЛУЧАЛЬнай СУВЯЗІ Ў СУЧАСнай БЕЛАРУСКАй МОВЕ

Сістэма фармальных сродкаў злучальнай сувязі бесперапынна развіваецца, удасканальваецца і папаўняецца новымі адзінкамі. Папаўненне адбываецца ў выніку фарміравання састаўных і парных злучнікаў на аснове невытворных злучнікаў з адцягненым значэннем; далучэння да невытворных злучнікаў некаторых слоў і спалучэнняў слоў розных часцін мовы, якія дапамагаюць дакладна аформіць сэнсава-граматычныя адносіны паміж аб'яднанымі адзінкамі; набыцця асобнымі словамі злучнікавай функцыі.

Сярод невытворных злучальных злучнікаў найбольшай абстрактнасцю значэння характарызуецца злучнікі ***i, a, але, ды*** (у значэнні ***i*** і ***але***). Асабліва прадуктыўна ўтвараюцца састаўныя і парныя злучнікі на базе злучніка ***a***, які вызначаецца вялікай ступенню адцягненасці свайго зместу, аб'ядноўвае розныя сінтаксічныя адзінкі і недыферэнцыравана кваліфікуе сэнсава-граматычныя адносіны, што выражаюцца паміж імі і разглядаюцца як яго граматычныя значэнні (супастаўляльнае, супраціўнае, неадпаведнасці і далучальнае). Злучнік ***a*** з супраціўным значэннем паслужыў апорным элементам для ўтварэння састаўных злучнікаў ***a то, a не то, a і то*** і парных злучнікаў ***не толькі ... a, не то што ... a, хоць ... a***. Адрознівальнай рысай гэтых злучнікаў з'яўляецца кантактнасць элементаў і немагчымасць іх замены або пропуску.

Злучнік ***a то*** выражае супраціўныя адносіны з умоўна-выніковым адценнем, прычым вынік уяўляецца як непажаданы або ірэальны (альтэрнатыўная матывацыя): *Мусіць, трэба было прапаліць на ноч, а то да ранку заляскаеш тут зубамі* (Быкаў, с. 93); *Сядайце бліжэй да мяне, а то я ўжо недачуваю* (Шамякін, с. 315). Пры гэтым аб'ядноўваюцца прэдыкатыўныя часткі складанага сказа. У радзе выпадкаў злучнік ***a то*** можа

афармляць супраціўна-раздзяляльныя адносіны, ускладненыя ўступальным адценнем: *Ракі мясціліся ў старых карчах, а то глыбока пад берагам у спецыяльных норах-пячурах* (Лынькоў, с. 34).

Такія адносіны выражаюцца паміж аднароднымі членамі сказа, аб'яднанымі названым злучнікам.

Злучнік **а не то** ў сучаснай беларускай мове адназначны – мае значэнне альтэрнатыўнай матывацыі. Ён ужываецца для аб'яднання прэдыкатыўных частак складанага сказа, паміж якімі выражаюцца супраціўныя адносіны, ускладненыя ўмоўна-выніковым адценнем: *Уцякай, а не то страляць буду* (Савіцкі); *Трэба спяшацца, а не то давядзецца заначаваць у лесе* (Чорны, т. 3, с. 115).

На аснове злучніка **а не то** ўтварыўся састаўны злучнік **а не то што**, у якога значэнне альтэрнатыўнай матывацыі мае далучальны характар: *Пасля аперацыі і бугай галавы не падніме, а не то што слабая карова* (Чорны, т. 4, с. 18); *Бедняку і на хлеб часта не хапае грошай, а не то што на куплю зямлі* (Шамякін, с. 24).

Злучнік **а і то** таксама адназначны, з яго дапамогай афармляюцца супраціўныя адносіны, ускладненыя абмежавальна-ўступальным адценнем: *У мяне дарослыя дзеці, а і то сэрца баліць* (Лынькоў, с. 137). Гэтым злучнікам звязваюцца прэдыкатыўныя часткі складанага сказа.

Парны злучнік **не толькі... а** аб'ядноўвае аднародныя члены сказа або прэдыкатыўныя часткі складанага сказа, паміж якімі выражаюцца градацыйныя адносіны, што маюць яркі супраціўны характар: *Не толькі я, а ўсе глядзелі на гэтае дзіва* (Колас, т. 5, с. 37); *Не толькі маці навалі тупала на хаце, а і бацька ўжо ўстаў і збіраўся ў гумно малаціць* (Галавач, с. 47). Названы злучнік часцей за ўсё суправаджаецца ўзмацняльнай часціцай **і**, якая размяшчаецца ў другой частцы пры кампаненце **а**.

Значна слабей праяўляецца градацыя ў тых выпадках, калі аднародныя члены сказа звязваюцца парным злучнікам *не то (тое) што ... а*. Градацыйныя адносіны пры гэтым набываюць дадатковае адценне сумнення, няўпэўненасці: *Мы не то што вожыка, а зайца бачылі* (Маўр, с. 54). *Не тое што зблізку, а за кіламетр відно ўсё ў доме знадворку* (Чорны, т. 1, с. 67).

Пры дапамозе парнага злучніка *хоць ... а* заўсёды афармляюцца ўступальна-супраціўныя адносіны паміж аднароднымі членамі сказа або паміж прэдыкатыўнымі часткамі складанага сказа: *Хоць цёмна, а ніхто не спіць* (Мікуліч, с. 112).

На базе злучніка *а* з далучальным значэннем утварыліся састаўныя злучнікі *а таксама, а іменна, а менавіта, а то і*.

Злучнік *а таксама* перадае далучальна-пералічальныя адносіны, ускладненыя дадатковым адценнем акцэнтаванага прыпадабнення, і звязвае пры гэтым прэдыкатыўныя часткі складанага сказа або асобныя сказы ў звышфразавым адзінстве: *Раз-пораз бліскала маланка, а таксама грымеў гром* (Колас, т. 5, с. 31); *Чалавека апаноўваюць з усіх бакоў няшчасці, і хто здолее выратавацца, той ішчаслівы. А таксама трэба спагадаць людскому гору* (Чорны, т. 1, с. 190).

Для выражэння далучальна-паясняльных адносін ужываецца злучнік *а іменна*, які мае кніжны характар. Часцей за ўсё ён аб'ядноўвае прэдыкатыўныя часткі складанага сказа: *Ёсць справы важнейшыя, а іменна – распазнаць самога Гойдалу і яго акружэнне, знайсці ключ, каб увайсці туды, паказаць народу іх аблічча* (Пестрак, с. 234).

Сінанімічным дублетам састаўнога злучніка *а іменна* з'яўляецца злучнік *а менавіта*, які таксама часцей ужываецца для сувязі прэдыкатыўных частак складанага сказа: *Мы зараз маем тое, чаго не мелі раней, а менавіта: нам больш не пагражае ні русіфікацыя, ні паланізацыя* (Чыгрынаў, с. 112).

Састаўны злучнік **а то і** выражае далучальна-градацыйныя адносіны паміж аднароднымі членамі сказа: *Бабы сварацца год, год з палавінаю, а то і цэлых тры* (Колас, т. 5, с. 73); *На выпадак чаго ў рове можна было б адседзець дзень – два, а то і даўжэй...* (Быкаў. Зб. тв., т. 1, с. 28).

На базе злучніка **і** ўтвораны састаўны злучнік **і то**, які можа мець злучальны і далучальны характар. Злучальны злучнік **і то** афармляе выніковыя адносіны, ускладненыя абмежавальным і ўступальна-абмежавальным адценнямі: *Я чужая яму, і то ён мяне слухаецца* (Паслядовіч, с. 81); *Спакойны чалавек вады нап'ецца – і то на карысць яму пойдзе* (Брыль, с. 64). Пры гэтым аб'ядноўваюцца прэдыкатыўныя часткі складанага сказа. Далучальныя адносіны з дадатковым уступальным адценнем выражаюцца ў тым выпадку, калі злучнік **і то** прымацоўвае адасобленыя члены сказа: *Звер стаяў нерухома, толькі зрэдку, і то ледзь прыкметна, варушылася яго страшная галава і велізарныя вушы* (Колас, т. 5, с. 18); *От толькі цяпер вырваўся, і то на хвіліну* (Мележ, с. 25).

Злучнік **але** можа выступаць як адзін з састаўных кампанентаў парных злучнікаў **не толькі ... але (і), хоць ... але (і)**. Абодва гэтыя злучнікі ў сучаснай беларускай мове адназначныя. Пры дапамозе злучніка **не толькі ... але (і)** аб'ядноўваюцца аднародныя члены сказа або прэдыкатыўныя часткі складаных сказаў, паміж якімі выражаюцца градацыйныя супраціўна-спалучальныя адносіны: *Машыністы водзяць цягнікі не толькі ўдзень, але і ноччу* (Шынклер); *Не толькі дарослыя працавалі на полі, але і дзеці дапамагалі ім* (Галавач, с. 82). Злучнік **хоць ... але (і)** служыць для аб'яднання аднародных членаў сказа або прэдыкатыўных частак складанага сказа, паміж якімі выражаюцца ўступальна-супраціўныя адносіны: *Лемашэвіч хоць не надта разумеў, але любіў музыку* (Шамякін, с. 99); *Хоць складанае пастаўлена пытанне, але проста на яго адказ* (Глебка).

На аснове злучніка **ды** ўтвораны парныя злучнікі **не толькі ... ды (і), хоць ... ды (і)**, а таксама састаўныя злучнікі **ды (і), ды (і) то**.

Парны злучнік *не толькі ... ды (і)* аб'ядноўвае аднародныя члены сказа, а таксама прэдыкатыўныя часткі складаных сказаў, паміж якімі выражаюцца градацыйныя супраціўна-спалучальныя адносіны: *Не толькі мне, ды і табе патрэбна дапамога сяброў* (Пестрак, с. 18); *Не толькі ў хаце акуратна прыбрана, ды і на двары поўны парадак* (Ракітны).

Парны злучнік *хоць ... ды (і)* афармляе ўступальна-супраціўныя адносіны паміж аднароднымі членамі сказа або прэдыкатыўнымі часткамі складанага сказа: *Хоць балюча, ды без злосці мне сябры давалі ў косці* (Панчанка); *Хоць засмучоных нас вы пакінулі, ды недарэмна, сябры, вы загінулі, ворага нішчычы злоснага, грознага* (Броўка).

Састаўны злучнік *ды і* выражае далучальна-градацыйныя адносіны пры аб'яднанні аднародных членаў сказа, прэдыкатыўных частак складанага сказа, асобных сказаў у звышфразавым адзінстве: *Рой яшчэ нейкі час пагуў з перапуду, ды і сціх* (Якімовіч, с. 285); *Некалі было Міколку пра сваё геройства расказваць, ды і не любіў ён пахваляцца гэтымі справамі* (Лынькоў, с. 547); *Трэба было ісці дамоў. Ды і світала ўжо* (Асіпенка, с. 144).

Састаўны злучнік *ды і то* прымацоўвае аднародныя члены сказа, адасобленыя члены сказа, прэдыкатыўныя часткі складанага сказа, асобныя сказы ў звышфразавым адзінстве, паміж якімі выражаюцца далучальна-абмежавальныя адносіны: *Пятрок толькі і ўмеў распісацца, ды і то аж спацее, бывала, пакуль выведзе на паперы сваё няхітрае прозвішча* (Быкаў, с. 103); *Ты ж толькі свінарка, ды і то былая...* (Лынькоў, с. 410); *На турніку Грыша падцягваўся ўсяго два разы, ды і то яго туды падсаджвалі* (Навуменка); *Як рой пчол, гулі мужчыны, гаманілі аб зямлі, разбіралі ўсе навіны, усе інтэрасы вялі. Ды і то сказаць: ніколі дня спакою не было...* (Колас, т. 3, с. 82).

Спалучэнні злучнікавага характару больш разнастайныя і ўтвараюцца значна часцей у выніку прымацавання да невытворных злучнікаў з

адцягненым значэннем спецыфічных канкрэтызатараў – слоў і спалучэнняў слоў некаторых часцін мовы, якія ўдакладняюць адценні сэнсава-граматычных адносін пры аб'яднанні аднародных членаў сказа, адасобленых членаў сказа, прэдыкатыўных частак складанага сказа або асобных сказаў у звышфразавым адзінстве. Кожны злучнік спалучаецца з пэўным колам канкрэтызатараў, адны з якіх могуць ужывацца і пры іншых злучніках, а другія – толькі пры адным.

Так, для дыферэнцыяцыі адносін адначасовасці пры злучніку *і* могуць размяшчацца спалучэнні *ў тое ж імгненне, у гэты момант, у тую ж хвіліну, у гэты час*: *Ззаду пачуўся вокрык, і ў тое ж імгненне два гранатныя выбухі абдалі Валошына пяском, смуродам і пылам* (Быкаў. Зб. тв., т. 1, с. 28); *Ён павярнуўся на другі бок, і ў гэты момант яму здалося, што дзесьці недалёка мільгнуў нейкі цень* (Маўр, с. 44); *Хлопец падымае галаву і ў тую ж хвіліну заліваецца звонкім смехам* (Машара, с. 119); *Іванчыкаў ступіў да дзвярэй, і ў гэты час пачуліся званок і голас начальніка станцыі* (Хомчанка, с. 78).

Для канкрэтызацыі адносін паслядоўнасці пры злучніку *і* ўжываюцца прыслоўі *потым, затым, пасля, тады, адразу*: *Людзі на гэтым тыдні аддадуць свой падатак і потым будуць весела ўспамінаць, як вазілі яго гуртам у горад* (Чорны, т. 1, с. 121); *Мужчыны садзяцца, і затым пачынаецца размова* (Галавач, с. 65); *Антону стала патрэбна яшчэ раз пабачыць Зоську і пасля з палягчэлай душой адпраўляцца за Нёман* (Быкаў. Зб. тв., т. 4, с. 48); *Верш па-новаму ўсхваляваў і адразу павярнуў думкі ў іншы бок* (Шамякін, с. 271); *Дровы ў каміне часам успыхвалі, і тады на кнігі, асветленыя свечкамі, падала лёгкая барва* (Караткевіч, с. 68).

Супраціўнае значэнне злучніка *і* выражаецца з дапамогай мадальнага слова *наадварот*, часціц *толькі, адно*: *Дзед смяяўся і, наадварот, не злаваў* (Баранавых, с. 47); *Даўно паснулі вуліцы, і толькі адгалосы яшчэ дзе-нідзе*

чуюцца асвераў і калёсаў (Танк); *Навокал было цёмна, і адно рэдкія агеньчыкі хат міргалі каля лесу* (Бядуля, с. 43).

Далучальнае значэнне злучніка **і** можа канкрэтызавацца часціцамі **таксама, нават, асабліва**, прыслоўямі **раптам, таму, наогул**, мадальным словам **значыць**, спалучэннем **тым больш** і інш.: *Настала ноч, і таксама цёмная* (Чорны, т. 1, с. 137); *Сталася ўсё ў адну хвіліну. І нават не хвіліна была – момант* (Баранавых, с. 87); *Цешаць душу бярозы і асабліва бурты выдатнай бульбы* (Брыль, с. 93); *Там жа чалавек, і раптам чужы* (Хведаровіч); *Старыя ліпы ў скверы адзяваліся ў зялёны колер. І таму здавалася, што яны маладзелі* (Шамякін, с. 99); *Шырокі твар агранома блішчыць ад чырвані. І наогул здалёк здаецца, што ён не сапраўдны жывы чалавек, а намалёваны рознымі фарбамі партрэт* (Якімовіч, с. 54); *Труслівы чалавек заўсёды чаго-небудзь баіцца, і значыць, у цяжкую хвіліну ён можа пайсці на здраду* (Лынькоў, с. 164); *Чубар часта лавіў сябе на тым, што ён сам і тым больш гаспадыня рабілі штосьці непрыстойнае ў дачыненні да чалавека, які ўжо не мог спадзявацца ні на што на свеце* (Чыгрынаў, с. 214).

Пры злучніку **а** для канкрэтызацыі адносін супастаўлення ўжываюцца спалучэнні **спачатку ... потым, раней ... пасля** і інш.: *Спачатку, вядома, найбольш гаварылі, а потым і за справу пачалі брацца* (Чорны, т. 1, с. 89); *У Кастуся быў такі выгляд, як бы гэта ён сам выдумаў на свеце, што раней сеюць, а пасля пасеянае ўзыходзіць* (Чорны, т. 1, с. 35).

Значэнне неадпаведнасці злучніка **а** ўдакладняецца часціцамі **ўсё, усё ж, усё-такі**: *Колькі чалавек крыві выпівае, а ўсё худнее* (Лынькоў, с. 118); *Яна баіцца, а ўсё ж ідзе* (Брыль, с. 79); *Мне страшна, а ўсё-такі іду* (Самуйлёнак, с. 84).

Супраціўнае значэнне злучніка **а** канкрэтызуецца злучнікамі **затое, між тым**, часціцай **толькі**, прыслоўямі **інакш, наадварот** і інш.: *У хаце шумна, а затое весела* (Якімовіч, с. 129); *Навокал ціха, а між тым спакою няма* (Лынькоў, с. 38); *Не зялёныя, а толькі спелыя ягады злізвала языком*

вужака (Маўр, с. 110); *Трэба старацца, а інакш нічога не будзе* (Колас, т. 5, с. 340); *Не светлыя, а, наадварот, змрочныя колеры запоўнілі наваколле* (Мікуліч, с. 419).

Далучальнае значэнне злучніка **а** ўдакладняюць прыслоўе **найбольш**, мадальнае слова **галоўнае**, спалучэнні **больш таго, у тым ліку** і інш.: *Сваё каханне ён хаваў ад суседзяў, а найбольш ад Марты* (Хомчанка, с. 209); *Багата чаго змянілася, усяго і не пералічыш. А галоўнае – людзі...* (Лынькоў, с. 74); *Няўдача не спыніла, а, больш таго, падліла масла ў агонь* (Хомчанка, с. 103); *Калгаснікі, а ў тым ліку Мікола, былі на лузе* (Галавач, с. 94).

Асноўнымі значэннямі злучніка **але** з'яўляюцца супраціўнае і далучальнае, якія могуць ускладняцца рознымі дадатковымі адценнямі ў выніку падключэння да гэтага злучніка розных канкрэтызатараў. Так, абмежавальнае проціпастаўленне перадаецца з дапамогай часціцы **толькі**, а замяшчальнае – пры далучэнні да злучніка **але** злучніка **затое**: *Пан Казімір ведаў пра тую размову, але толькі пасміхаўся ім* (Мікуліч, с. 368); *З выгляду возера невялікае, але затое дна ў ім не дастанеш* (Вольскі).

Уступальнае адценне ўносяць у супраціўныя адносіны часціцы **ўсё, усё ж, усё ж такі**: *Камянёў было шмат, але ўсё дробныя* (Быкаў, с. 247); *Сцёпа паглядзеў туды-сюды, паціснуў плячыма, але ўсё ж паставіў сваю босую нагу на гарачы прысак* (Якімовіч, с. 330); *Загледзелася на капітана, але ўсё ж такі здагадалася кіўнуць галоўкай, зграбна павязанай белай хусцінкай* (Пестрак, с. 143).

Для выражэння далучальных адносін пры злучніку **але** могуць ужывацца часціцы **нават, таксама, вось, раптам, наогул** і інш.: *Твар ягоны быў стомлены, відаць было, што яму абрыдзела ўсё гэта, але нават ён знаходзіцца зараз пад страшным цяжарам нечага абавязковага, наканаванага і непакіснага* (Караткевіч, с. 75); *Назад без грузу можна было прайсці за гадзін сем-восем, але таксама ж у гэты дзень нельга было несці*

новы груз, бо надыходзіла ноч (Маўр, с. 443); Доўгі час нічога не было чуваць, але вась далёка цяўкнуў, быццам выпрабоўваючы голас, сабака (Караткевіч, с. 214); Юткевіч пацягнуўся за газетай, але раптам паўстаў ва ўсёй істоце жсах, і стогн вырваўся з грудзей (Мікуліч, с. 94); Прышлося сям-там паправіць, пасунуць бліжэй ці далей, але наогул машына працавала нядрэнна (Маўр, с. 445).

Асноўнымі значэннямі злучніка **ды** з'яўляюцца спалучальнае, супраціўнае і далучальнае.

Пры спалучальным значэнні адносін адначасовасці ўжываюцца канкрэтызатары **ў гэты міг, у гэты час**, для афармлення адносін паслядоўнасці – прыслоўі **потым, пасля**: *Крок ступіў ды ў гэты міг у гной нейкі праваліўся...* (Колас, т. 2, с. 305); *Я ўжо нават хацеў зняць сваю прапанову наконт таго, каб выбраць Валодзю старастам, ды ў гэты час пачуліся галасы...* (Якімовіч, с. 312); *А ты, сыноч, сапраўды пераапаніся ў нашу адзежу ды потым і ідзі са старым да мяне ў хату...* (Лынькоў. В.д.); *Збожжа буйна зелянела, ды пасля пасохла...* (Крапіва, с. 78).

Супраціўныя адносінны з замяшчальным, уступальным і абмежавальным адценнямі ўдакладняюцца адпаведна злучнікам **затое**, часціцай **усё** і часціцай **толькі**: *Людзі сталі «жалезнымі» душою, ды затое моцнымі ў жыцці* (Чорны, т. 1, с. 94); *Кожны дзень хацеў прызнацца, што любіць яе, ды ўсё адкладваў, не асмельваўся* (Хомчанка, с. 185).

Для канкрэтызацыі далучальных адносін пры злучніку **ды** ўжываюцца часціцы **нават, яшчэ, вась**, прыслоўе **раптам** і інш.: *Дзве крайнія хаты гарэлі, ды нават і каля іх нікога не было* (Якімовіч, с. 163); *Гавораць ды яшчэ выскаляюцца* (Лынькоў, с. 301); *Таму ўжо будзе, мусіць, з год, вучэбную стральбу праходзіла пяхота. Ды вась страляў аднойчы ўзвод ці, можа, нават рота* (Крапіва, с. 154); *Зірнуў на жанок пахатліва, як воўк, аглянуўся навокал ды раптам да цётка маўкліва ступае рашуча, шырока* (Колас, т. 8, с. 373).

Як відаць з прыкладаў, для выражэння розных відаў далучальных адносін пры злучніках *і, а, але, ды* выкарыстоўваюцца ў асноўным адны і тыя ж канкрэтызатары: часціцы *нават, яшчэ*, мадальнае слова *галоўнае* афармляюць далучальна-вылучальныя адносіны; часціца *таксама* – далучальна-пералічальныя адносіны; часціца *вось* і прыслоўе *раптам* – далучальна-выніковыя адносіны; прыслоўе *наогул*, мадальнае слова *значыць* – далучальна-заклучальныя адносіны; спалучэнні *больш таго, у тым ліку* – далучальна-дапаўняльныя адносіны.

Некаторыя словы і спалучэнні слоў, якія ўжываюцца для канкрэтызацыі значэнняў злучнікаў *і, а, але, ды*, могуць набываць злучнікавую функцыю і самастойна аб'ядноўваюць розныя сінтаксічныя адзінкі (аднародныя члены сказа, адасобленыя члены сказа, прэдыкатыўныя часткі складанага сказа, асобныя сказы ў звышфразавым адзінстве). Так, прыслоўі *потым, затым, пасля* перадаюць адносіны паслядоўнасці паміж аднароднымі членамі сказа і прэдыкатыўнымі часткамі складанага сказа: *З-за хмар выглянула сонца. Потым зноў схавалася ў іх* (Самуйлёнак, с. 65); *Ён спыніўся і аглянуўся; затым накіраваўся ў свой двор* (Зарэцкі); *Дзесьці за кустамі заржаў конь, пасля данесліся вясёлыя галасы начлежнікаў* (Бядуля, с. 54).

Такія ж сінтаксічныя адзінкі аб'ядноўвае мадальнае слова *нарэшце*, надаючы пры гэтым адносінам паслядоўнасці заключальнае адценне: *Машына раве, буксуе, нарэшце спыняецца* (Мележ, с. 403); *Хвіліну-другую пераклікаліся па ўсяму сялу пеўні, нарэшце і яны змоўклі* (Лынькоў, с. 115).

З дапамогай мадальнага слова *наадварот* выражаюцца супраціўныя адносіны паміж аднароднымі членамі сказа і прэдыкатыўнымі часткамі складанага сказа: *Мужчыны ў сварках не ўдзельнічалі, наадварот, становіліся яшчэ дружнейшымі* (Мележ, с. 103); *Непрыемнага адчування не было, наадварот, цела поўнілася бадзёрасцю* (Шамякін, с. 231).

Далучальна-заклучальныя адносіны афармляе мадальнае слова **значыць** паміж прэдыкатыўнымі часткамі складанага сказа і асобнымі сказамі ў звышфразавым адзінстве: *Бачыш зарыва на паўнеба, значыць, хаты гараць* (Лынькоў, с. 71); *Будзяць пеўні. Значыць, ужо раница* (Брыль, с. 61).

Часціца **толькі** служыць для вызначэння супраціўных адносін з абмежавальным адценнем: *Дзяўчына маўчала, толькі ўсміхалася* (Чорны, т. 1, с. 49); *У доме панавала цішыня, толькі на дварэ ды на вуліцы чуліся асцярожныя крокі вартавых* (Лынькоў, с. 114).

З дапамогай часціцы **нават** выражаюцца далучальна-вылучальныя адносіны: *Яна бачыць яго шчаслівую ўсмейку, нават зеленаватыя іскрыні ў вачах...* (Паслядовіч, с. 76); *Стала надзвычай лёгка, нават ногі перасталі балець* (Шамякін, с. 38).

Адносіны неадпаведнасці выяўляюцца з дапамогай спалучэння **тым не менш**: *Я баюся, тым не менш іду* (Асіпенка, с. 85).

Такім чынам, важная роля ў развіцці сістэмы фармальных сродкаў злучальнай сувязі належыць невытворным злучнікам – спалучальнаму **і**, супраціўным **а, але**, спалучальна-супраціўнаму **ды** (у значэнні **і**, у значэнні **але**), якія з'яўляюцца асновай для ўтварэння састаўных і парных злучнікаў, а таксама спалучэнняў злучнікавага характару (спалучэнняў злучнікаў з некаторымі прыслоўямі, часціцамі, мадальнымі словамі, асобнымі спалучэннямі слоў). Размеркавальным злучнікам **ці, або, не то, ці то**, якія маюць выразную семантыку, такая роля не ўласцівая.

Акрамя таго, некаторыя прыслоўі, часціцы, мадальныя словы, асобныя спалучэнні слоў могуць ужывацца як самастойныя сродкі сувязі паміж рознымі сінтаксічнымі адзінкамі, г. зн. набываюць функцыю злучнікаў, становяцца іх функцыянальнымі аналагамі.

Вытворныя злучнікі, спалучэнні злучнікавага характару і функцыянальныя аналагі злучнікаў не толькі аб'ядноўваюць розныя

Спіс скарачэнняў

1. Асіпенка – Асіпенка, А. Вогненны азімут: Раман / А. Асіпенка. – Мінск: Беларусь, 1966. – 108 с.
2. Баранавых – Баранавых, С. Калі ўзыходзіла сонца: Раман / С. Баранавых. – Мінск: Дзяржвыд БССР, 1957. – 202 с.
3. Броўка – Броўка, П. Збор твораў: У 7 т. / П. Броўка. – Мінск: Маст. літ., 1975–1978. – Т. 4. – С. 367.
4. Брыль – Брыль, Я. Адзін дзень: Апавяданні, аповесць, нарыс / Я. Брыль. – Мінск: Нар. асвета, 1968. – 261 с.
5. Быкаў. Зб. тв. – Быкаў, В. Збор твораў: У 4 т. / В. Быкаў. – Мінск: Маст. літ., 1980–1982. – Т. 1 – 429 с.
6. Быкаў – Быкаў, В. Знак бяды: Апавесць / В. Быкаў. – Мінск: Маст. літ., 1984. – 254 с.
7. Бядуля – Бядуля, З. Збор твораў: У 4 т. / З. Бядуля. – Мінск: Дзяржвыд БССР, 1951 – 1953. – Т.1 – 452 с.
8. Вольскі – Вольскі, В. Падарожжа па краіне беларусаў / В. Вольскі. – Мінск: Беларусь, 1968. – С. 115.
9. Галавач – Галавач, П. Спалох на загонах / П. Галавач. – Мінск: Дзяржвыд БССР, 1935. – 212 с.
10. Глебка – Глебка, П. Збор твораў: У 3 т. / П. Глебка. – Мінск: Беларусь, 1969 – 1971. – Т. 1. – С. 48.
11. Зарэцкі – Зарэцкі, М. Сцежкі – дарожкі: Раман / М. Зарэцкі. – Мінск: БДВ, 1928. – С. 217.
12. Караткевіч – Караткевіч, У. Каласы пад сярпом тваім: Раман у 2 кн. / У. Караткевіч. – Мінск: Беларусь, 1968. – Кн. 1 – 362 с.
13. Колас – Колас, Я. Збор твораў: У 12 т. / Я. Колас. – Мінск: Дзяржвыд БССР – Беларусь, 1961 – 1964. – Т. 1 – 12.
14. Крапіва – Крапіва, К. Збор твораў: У 5 т. / К. Крапіва. – Мінск: Маст. літ., 1974 – 1976. – Т. 1 – 442 с.

15. Лынькоў. В. д. – Лынькоў, М. Векапомныя дні: У 4 т. – / М. Лынькоў. – Мінск: Дзяржвыд БССР, 1958. – Т. 1 – С. 63.
16. Лынькоў – Лынькоў, М. Выбраныя творы / М. Лынькоў. – Мінск: Дзяржвыд БССР, 1952. – 554 с.
17. Маўр – Маўр, Я. Збор твораў: У 4 т. / Я. Маўр. – Мінск: Маст. літ., 1975 – 1976. – Т. 1 – 384 с.
18. Машара – Машара, М. Ішоў дваццаты год: Раман / М. Машара. – Мінск: Маст. літ., 1982. – С. 215.
19. Мележ – Мележ, І. Людзі на балоце: Раман / І. Мележ. – Мінск: Нар. асвета, 1968. – 507 с.
20. Мікуліч – Мікуліч, Б. Аповесці / Б. Мікуліч. – Мінск: Маст. літ., 1985. – 525 с.
21. Навуменка – Навуменка, І. Сасна пры дарозе: Раман / І. Навуменка. – Мінск: Маст. літ., 1975. – С. 15.
22. Панчанка – Панчанка, П. Размова з наследнікамі / П. Панчанка. – Мінск: Нар. асвета, 1967. – С. 68.
23. Паслядовіч – Паслядовіч, М. Зялёны канверт: Апавяданні / М. Паслядовіч. – Мінск: Беларусь, 1964. – 176 с.
24. Пестрак – Пестрак, П. Серадзібор: Раман / П. Пестрак. – Мінск: Дзяржвыд БССР, 1963. – 455 с.
25. Ракітны – Ракітны, М. Сярод людзей сваіх: Апавяданні / М. Ракітны. – Мінск: Беларусь, 1967. – С. 36.
26. Савіцкі – Савіцкі, А. Літасці не чакай: Раман / А. Савіцкі. – Мінск: Маст. літ., 1982. – С. 314.
27. Самуйлёнак – Самуйлёнак, Э. Збор твораў: У 2 т. / Э. Самуйлёнак. – Мінск: Дзяржвыд БССР, 1952. – Т. 1 – 448 с.
28. Танк – Танк, М. Збор твораў: У 6 т. / М. Танк. – Мінск: Маст. літ., 1978–1981. – Т. 1. – С. 39.

29. Хведаровіч – Хведаровіч, М. Пасля навальніцы: Выбранае / М. Хведаровіч. – Мінск: Беларусь, 1965. – С. 89.
30. Хомчанка – Хомчанка, В. Чэкістам стала вядома: Аповесць, апавяданні / В. Хомчанка. – Мінск: Маст. літ., 1985. – 304 с.
31. Чорны – Чорны, К. Збор твораў: У 8 т. / К. Чорны. – Мінск: Маст. літ., 1972 – 1975. – Т. 1 – 8.
32. Чыгрынаў – Чыгрынаў, І. Свае і чужынцы: Раман / І. Чыгрынаў. – Мінск: Маст. літ., 1984. – 367 с.
33. Шамякін – Шамякін, І. Глыбокая плынь: Раман / І. Шамякін. – Мінск: Нар. асвета, 1967. – 406 с.
34. Шынклер – Шынклер, Х. Пульс жыцця / І. Шынклер. – Мінск: Дзяржвыд БССР, 1950. – С. 98.
35. Якімовіч – Якімовіч, А. Выбраныя творы: У 2 т. / А. Якімовіч . – Мінск: Беларусь, 1967. – Т. 1 – 467 с.